

มาตรการในการแก้ไข บำบัด พื้นฟู และเยียวยาเด็กและเยาวชนที่กระทำการผิดอาญาโดยศิลปะบำบัด (Art Therapy)¹

ธีรศักดิ์ เมย์วิจิตร²

ในสภาวะการณ์ของสังคมปัจจุบันพบว่าการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น มีความรุนแรงและลับซับซ้อนมากขึ้น รวมทั้งการกระทำการผิดช้า ของเด็กและเยาวชนก็มีมากขึ้น เช่นกัน ซึ่งปัญหาหนึ่งก็สืบเนื่องมาจากสภาพสังคมไทยของเรามาเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างรวดเร็วจากสังคมเกษตรกรรมที่เคยมีความเป็นอยู่อย่างสมดุล และพอเพียงเป็นสังคมอุดมการณ์ที่เน้นความเจริญทางด้านวัตถุเป็นหลัก บิดามารดาผู้ปกครองก็จำต้องดื่นรับเพื่อทำงานหารายได้ให้พอเพียงกับการดำรงชีวิตในปัจจุบันที่มีค่าครองชีพเพิ่มสูงมากขึ้น ทำให้บิดามารดาผู้ปกครอง ละเลยการเอาใจใส่ความคุณค่าเด็กและเยาวชนที่อยู่ในความปักร่องดูแลของตน ทำให้เด็กและเยาวชนหันไปคบหาเพื่อนในวัยเดียวกันหรือ去找สหายกันและมีโอกาสที่จะซักชวนกันไปในทางที่ผิดได้มากขึ้น

ในฐานะที่ผู้เขียนเคยได้รับราชการที่ศาลเยาวชนและครอบครัวมาเป็นเวลา 5 ปี ได้เห็นปัญหาการกระทำการผิดของเด็กและเยาวชนหลายประการ ซึ่งประการหนึ่งที่ผู้เขียนได้สังเกต คือ ขณะที่เด็กและเยาวชนถูกความคุณตัวในสถานพินิจ เด็กและเยาวชนประพฤติตัวดีมาก เช่นฟังคำสั่งสอนและการอบรมของครูและผู้ควบคุมเป็นอย่างดี แต่เมื่อถึงเวลาพ้นโทษออกไปสู่ครอบครัวและสังคมเดิมของตนแล้ว พฤติกรรมของเด็กและเยาวชนก็จะกลับไปเป็นเหมือนเช่นเดิม และหันกลับมากระทำการผิดอีก ซึ่งผู้เขียนก็ได้พยายามนึกถึงสาเหตุการกระทำการผิดของเด็กและเยาวชนเหล่านั้น ก็ได้คำตอบประการหนึ่งว่า น่าจะมาจากภาวะจิตใจและการมีของเด็กและเยาวชนเองที่ไม่มีภูมิคุ้มกันทางที่จะสามารถทนต่อสิ่งชั่วๆ ที่มีอยู่ค่อนข้างมากในสังคมได้ดีพอ โอกาสที่จะถูกชักจูงให้กระทำการผิดก็มีมากยิ่งขึ้น ผู้เขียนจึงเห็นว่าหากเราได้ให้การอบรมขั้นเด็กจิตใจของเด็กและเยาวชน สร้างความ

¹ สรุปจากรายงานส่วนบุคคล ธีรศักดิ์ เมย์วิจิตร หลักสูตร “ผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น” รุ่นที่ 8: สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายคุ้มครองศาลยุติธรรม พ.ศ. 2553

² นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง, เนติบัณฑิต ไทย สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, นิติศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา ภาค 4

แข็งแกร่งให้จิตใจก็จะเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะป้องกันมิให้เด็กและเยาวชนกระทำ
ความผิด จึงได้เสนอวิธีการแก้ไขเด็กและเยาวชนที่กระทำการผิด โดยศิลปะบำบัด (Art
Therapy) เพื่อเป็นการแก้ไขบำบัด พื้นฟูและเยียวยาทางด้านอารมณ์และจิตใจของเด็กและ
เยาวชนที่กระทำการผิดให้แข็งแกร่ง เรื่องนั้นในตนเอง สามารถควบคุมอารมณ์และจิตใจ
ตนเองได้ รวมทั้งมองสังคมในเชิงบวก ซึ่งน่าจะเป็นวิธีการเลือกทางหนึ่งที่จะนำมาใช้
แก้ไขการกระทำการผิดของเด็กและเยาวชนในสังคม

ปัญหาการกระทำการความผิดของเด็กและเยาวชนในปัจจุบันนี้มีสาเหตุมาจากหลายประการ ผู้เขียนเห็นว่าการทราบสาเหตุของการกระทำการความผิดของเด็กและเยาวชนน่าจะเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อที่จะได้หาทางป้องกัน แก้ไข บำบัด พื้นฟู และเยียวยาการกระทำการความผิดของเด็กและเยาวชนให้ถูกต้อง ได้ตรงจุดและได้ผล

การกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนในปัจจุบัน น่าจะมีสาเหตุมาจากการ 3 ประการ ดังนี้

1. สาเหตุจากปัจจัยทางครอบครัวของเด็กและเยาวชน

สาเหตุดังกล่าวอาจมาจากเรื่องความไม่สามัคคีปrongองกันในครอบครัว (Family Disorganization) โดยเฉพาะครอบครัวที่มีความยากจนด้านเศรษฐกิจ บิดา มารดา นักจะมุ่งเน้นแต่การประกอบอาชีพหารายได้เพื่อให้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบันที่มีค่าครองชีพสูง ทำให้หละเลยต่อการดูแลเอาใจใส่เด็กและเยาวชนที่อยู่ในความปักกร่องของตน บางครอบครัวเมื่อมีรายได้หรือรายรับไม่พอกับรายจ่ายในแต่ละวัน บิดา มารดา ก็มักจะทะเลาะเบาะแส้งกัน หันไปสภาพยาเสพติด หรือคื่นสุรา ทำตัวเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีต่อเด็กและเยาวชน ซึ่งอยู่ในวัยของการเรียนรู้ เมื่อเด็กและเยาวชนเห็นพฤติกรรมของบิดา มารดาของตนแล้วตัวความอ่อนด้อยประสบการณ์จึงลอกเลียนแบบบิดา มารดา และหันไปกระทำการผิดได้

นอกจากนั้นกรณีครอบครัวแตกแยก บิดา มารดาหย่าร้างกัน หรือแยกกันอยู่ บิดา มีภริยาน้อย ชอบดื่มสุราและเล่นการพนัน ก็ถือเป็นปัญหาหนึ่งที่จะมีผลกระทบต่อเด็กและเยาวชน นั่นคือ ทำให้เด็กและเยาวชนขาดความอบอุ่น เกิดปมด้อยในตัวเอง และบางครั้งเด็กและเยาวชนก็หนีออกจากบ้านไปอยู่กับเพื่อนในวัยเดียวกัน ใช้ชีวิตร่วมกัน หากไปพบเพื่อนที่เด็กชักชวนกันกระทำการความดีก็ถือว่าเป็นโชคดีของเด็กและเยาวชนนั้น แต่หากไปเจอเพื่อนที่ไม่ดีก็อาจจะชักชวนกันกระทำการความผิด ได้โดยง่าย และหากเด็กและ

เยาวชนออกไปอยู่กับเพื่อนโดยลำพังปราศจากการดูแลอย่างใกล้ชิดจากบุคคลากรใดๆ อาจจะถูกใช้เป็นเครื่องมือของผู้ใหญ่ที่เห็นแก่ตัวบังคับให้กระทำการใดๆ เช่น ใช้ไฟไปยา夷เปปหรือซึดเสื่อมความตลาดนัด ซึ่งก็ได้พบข่าวคราวทางสื่อมวลชนอยู่เป็นประจำ หรือใช้ให้เด็กและเยาวชนเป็นคนทำหน้าที่ยาเสพติดให้ໄหอย โดยนำเงินจำนวนเล็กน้อย หรือนำยาเสพติดมาล่อเป็นรางวัลแก่เด็กและเยาวชนก็จะส่งผลให้เด็กและเยาวชนนั้นมีโอกาสที่จะกระทำการใดๆ ได้โดยง่าย เพราะความต้องดูปัญญาและขาดการให้คำแนะนำในการที่ถูกต้องจากบุคคลากร

หากปรากฏว่าเด็กและเยาวชนกระทำการใดๆ เนื่องมาจากปัญหาทางครอบครัวในปัจจุบันก็ได้มีการจัดกิจกรรมเพื่อร่วมรับเด็กและเยาวชนที่กระทำการใดๆ ได้โดยง่าย ให้ความต้องดูปัญญาและขาดการให้คำแนะนำในการที่ถูกต้อง

1) กิจกรรมพนักจิตวิทยาประจำศาลเพื่อให้บุคคลากรผู้ปกครองรวมถึงเด็กและเยาวชนเข้าพบรับคำแนะนำวิธีการใช้ชีวิตร่วมกันในครอบครัวอย่างถูกต้อง

2) กิจกรรมครอบครัวสัมพันธ์ โดยให้บุคคลากรผู้ปกครองรวมถึงเด็กและเยาวชนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เกิดความรู้สึกผูกพัน มีความรู้สึกที่ดีต่อกันระหว่างคนในครอบครัว และให้บุคคลากรผู้ปกครองตระหนักรถึงการเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กและเยาวชนที่อยู่ในความปกครองของตน

3) กิจกรรมเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในบทบาทของบุคคลากรผู้ปกครอง ที่มีต่อบุตร โดยการบรรยายให้ความรู้ ความเข้าใจถึงบทบาทตามหน้าที่ของกฎหมายที่บุคคลากรผู้ปกครองมีต่อบุตร รวมถึงชี้แนะข้อเสียของการที่บุคคลากรผู้ปกครองไม่ทำหน้าที่ของตนต่อเด็กและเยาวชนที่อยู่ในความปกครองของตน

2. สาเหตุจากปัญหาของตัวเด็กและเยาวชนเอง

สาเหตุดังกล่าวถือว่าเป็นปัญหาที่สำคัญประการหนึ่ง เพราะแม้ว่าครอบครัวจะไม่ปกติสุขหรือสิ่งแวดล้อมทางสังคมไม่ดี แต่หากเด็กและเยาวชนมีจิตสำนึกที่ดี มีคุณธรรมในจิตใจ รู้จักหักห้ามใจ รู้จักแยกแยะว่าอะไรดีอะไรไม่ดีแล้ว โอกาสที่เด็กและเยาวชนนั้นจะกระทำการใดๆ ก็จะลดลง ตรงข้ามแม้ครอบครัวหรือสังคม สิ่งแวดล้อมจะดีเพียงใดก็ตาม แต่หากเด็กและเยาวชนมีปัญหาทางด้านความคิด จิตใจหรืออารมณ์ ไม่รู้จักหักห้ามใจตนเองแล้ว รวมทั้งมีทัศนคติต่อสังคมในเชิงลบ โอกาสที่เด็กและเยาวชนจะกระทำการใดๆ ก็มีมากตามไปด้วย ซึ่งปรากฏอยู่เสมอว่า บุคคลากรผู้ปกครองเป็นผู้มี

หน้าที่การงานที่มั่นคง มีหน้ามีตาในสังคม แต่บุตรหลานที่อยู่ในความปักกรองก็ไปกระทำความผิด เป็นต้น

ในปัจจุบันปรากฏอยู่ไม่น้อยที่สื่อมวลชนเสนอข่าวสารเกี่ยวกับบุคคลในสังคมที่เป็นบุคคลสาธารณะ เช่น ดารา นักร้องที่มีชื่อเสียง บางครั้งที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม ซึ่งเมื่อเด็กและเยาวชนเห็น ด้วยความด้อยสติปัญญาหรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ก็เกิดความคิดว่าการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องโดยขาดการไตร่ตรองให้ถ้วนถี่ ก็มีการกระทำที่เกิดการเลียนแบบบุคคลที่ปรากฏในสื่อที่ตนเองเห็น เช่น พฤติกรรมในเรื่องการพูด การแต่งกายหรือการดำเนินชีวิต เป็นต้น

นอกจากนี้ ความเหลื่อมล้ำในทางเศรษฐกิจระหว่างครอบครัวที่ร่ำรวยและครอบครัวที่ยากจนนั้น หากเด็กและเยาวชนไม่สามารถแยกแยะหรือเข้าใจตนเองก็อาจก่อให้เกิดการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนโดยแยกเหตุผลในการกระทำความผิดในประเด็นนี้ได้ 2 ประการ คือ

1) เด็กและเยาวชนกระทำความผิด โดยเห็นเพื่อนที่มีครอบครัวร่ำรวยกว่า มีทรัพย์สินสิ่งของดีๆ ใช้ ตนเองต้องการมีความทัดเทียมกับเพื่อนในกลุ่ม แต่ครอบครัวของตนเองเป็นครอบครัวที่ยากจน บิดา นารดา ผู้ปกครองไม่สามารถหาสิ่งของหรือทรัพย์สินให้ได้ เด็กและเยาวชนเหล่านี้ก็อาจจะไปกระทำความผิดโดยเฉพาะความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ เพื่อให้ได้สิ่งของหรือทรัพย์สินมาใช้สอยให้ทัดเทียมกับเพื่อนในกลุ่ม หรือหากเป็นเด็กผู้หญิงก็อาจจะหันไปขายบริการทางเพศ เป็นต้น

2) เด็กและเยาวชนกระทำความผิด โดยครอบครัวของตนเองมีความยากจน ขาดปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต ไม่มีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค หรือที่อยู่อาศัย ก็อาจจะกระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ เช่น ลักทรัพย์ ชิงทรัพย์หรือปล้นทรัพย์ เพื่อให้ได้สิ่งของหรือทรัพย์สินมาเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน

ความอ่อนด้อยสติปัญญาหรือประสบการณ์ของเด็กและเยาวชน ก็น่าจะถือเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่เมื่อเด็กและเยาวชนถูกขังจากเพื่อนที่คบหากัน หรือจากผู้ใหญ่ในชุมชน ด้วยความไม่รู้เท่าทัน หรือไม่มีความคิดที่รับคอบ ไม่สามารถแยกแยะสิ่งใดดี หรือไม่ดีได้อย่างชัดเจน โอกาสที่เด็กและเยาวชนจะกระทำความผิดก็มีมากขึ้น ซึ่งการกระทำความผิดด้วยสาเหตุดังกล่าว เช่น ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด หรือความผิดเกี่ยวกับการแปร่งรถในทางสาธารณะเหล่านี้ เป็นต้น

นอกจากนั้นแล้ว หากปรากฏว่าเด็กและเยาวชนมีปัญหาในเรื่องความบกพร่องทางร่างกาย เช่น มีร่างกายพิการ หรือมีความผิดปกติทางจิต หรือทางบุคคลิกภาพและถูกเพื่อนหรือคนในสังคมล้อเลียน ก็อาจจะทำให้เด็กและเยาวชนนั้นเกิดความรู้สึกว่าตนเองมีปมด้อย อันอาจ โดยเมื่อถูกล้อเลียนมากๆ ก็จะยับยั้งชั่งใจตนเองไม่อยู่ ก็อาจจะมีปฏิกริยาตอบโต้รุนแรง ก้าวร้าว และกระทำการความผิดในลักษณะของการทำร้ายร่างกายบุคคลอื่น เพื่อเป็นการลดปมด้อยของตนและแสดงให้เพื่อนหรือสังคมเห็นว่าแม้ตนเองจะมีร่างกายพิการแต่ตนเองก็แข็งแรง ซึ่งถือเป็นการแสดงออกที่ผิด และปรากฏว่าเด็กและเยาวชนที่มีบุคคลิกภาพที่แตกต่างจากบุคคลธรรมชาติไป ก็มีโอกาสที่จะกระทำการความผิดได้โดยเด็กและเยาวชนนั้นจะขาดความสามารถในการรับสาระในการรับสาระ ความก้าวร้าว ความชอบหาเรื่อง ใส่ตนเอง การชอบเป็นศัตรูกับผู้อื่น การมองโลกในแง่ร้ายหรือการไม่ยอมรับกฎเกณฑ์ของสังคม

หากปรากฏว่าเด็กและเยาวชนกระทำการความผิด โดยเนื่องมาจากการปัญหาตัวเด็กและเยาวชนเอง ในปัจจุบันได้มีการจัดกิจกรรมเพื่อร้องรับเด็กและเยาวชนที่กระทำการความผิดในกลุ่มนี้ อาทิ

- 1) กิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชน ซึ่งถือเป็นกิจกรรมเชิงรุกโดยการให้ความรู้ด้านต่างๆ ที่เด็กและเยาวชนควรรู้ เช่น กฎหมายเบื้องต้น ไทยของ การกระทำการผิด การดำเนินชีวิตในสังคม
- 2) กิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์โดยการส่งเด็กและเยาวชน ร่วมทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ในสถานที่สาธารณะต่างๆ
- 3) กิจกรรมฝึกอบรมการปฏิบัติธรรมโดยฝึกสมาธิ เป็นกิจกรรมธรรมะนำบังคับ เพื่อบูรณจริยธรรมและสร้างจิตสำนึกที่ดีแก่เด็กและเยาวชน
- 4) กิจกรรมค่ายฝึกอบรมในหน่วยงานทหารหรือตำรวจเพื่อฝึกความมีระเบียบให้แก่เด็กและเยาวชน รวมทั้งกระตุ้นความรู้สึกในการรักสังคมและประเทศไทยให้แก่เด็กและเยาวชน

3. สาเหตุจากปัญหาสภาพแวดล้อมทางสังคม

สาเหตุดังกล่าวถือว่ามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนพอสมควร เนื่องจากเด็กและเยาวชนเป็นส่วนหนึ่งที่จะต้องใช้ชีวิตอยู่ในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งสาเหตุดังกล่าวเกิดจากการเติบโตอย่างรวดเร็วของสังคม สื่อมวลชนเสนอข่าวในทางที่ไม่

เหมาะสม และก่อให้เกิดการเลียนแบบของเด็กและเยาวชน เพราะถือเป็นวิธีที่ขาดการขับยิ้ง ซึ่งใน หรือขาดการ ได้รับรองว่าจะ ไร้พิค อะ ไร้ถูก อะ ไรควรจะปฏิบัติตามหรือไม่ปฏิบัติตามดังที่กล่าวมาแล้ว โดยเฉพาะปัญหาในเรื่องสถานบันเทิงเริงรมย์และแหล่งอนามัย ต่างๆ ที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในสังคม เช่น ในศูนย์กลาง ช่องโซเชียล สวนอาบน้ำ ผับ ดิสโก้เช็ค หรือแม้กระทั่งร้านเกมส์ที่เปิดกันอยู่แทนจะตลอด 24 ชั่วโมงในขณะนี้ โอกาสที่เด็กและเยาวชนจะไปใช้บริการในสถานที่เหล่านี้ค่อนข้างจะมีสูง แม้จะปรากฏว่าได้มีการจำกัดอายุของบุคคลที่จะเข้าไปใช้บริการในสถานที่ดังกล่าวก็ตาม แต่มีการตรวจสอบโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐก็พบอยู่เป็นประจำว่าเด็กและเยาวชนที่มีอายุไม่ถึงเกณฑ์เข้าไปใช้บริการสถานที่ดังกล่าวอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเมื่อเด็กและเยาวชนเข้าไปใช้บริการสถานที่ดังกล่าว ซึ่งตามปกติจะมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง เมื่อเด็กและเยาวชนไม่มีเงินใช้จ่ายในการเที่ยวเตร่ ก็มักจะซักชวนกันไปกระทำการในเรื่องที่ไม่เหมาะสมหรือผิดกฎหมาย เช่น หากเป็นผู้หญิงก็จะมีการขายบริการทางเพศ หรือหากเป็นผู้ชายก็จะไปกระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ เช่น ลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ เพื่อให้ได้เงินหรือทรัพย์สินมาใช้จ่ายในการเที่ยวเตร่

หากปรากฏว่าเด็กและเยาวชนกระทำการความผิด โดยมาจากการปัญหาสภาพแวดล้อมทางสังคม ในปัจจุบันก็ได้มีกิจกรรมเพื่อรับรับเด็กและเยาวชนที่กระทำการความผิดในกลุ่มนี้ อาทิ

1) กิจกรรมอบรมในการสร้างสิ่งแวดล้อมใหม่ให้แก่เด็กและเยาวชนและดึงออกจากรสิ่งแวดล้อมเดิม โดยให้ความรู้และแนะนำให้เด็กและเยาวชนแยกแยะให้ออกระหว่างสิ่งต่างๆ ในสังคมว่าจะ ไร้คี หรือไม่คี

2) กิจกรรมสร้างเครือข่ายในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนตระหนักรึ่งพิษภัยของสิ่งขี้รุ้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมที่จะมีผลต่อการปฏิบัติตัวของเด็กและเยาวชน และให้คนในสังคมมีส่วนร่วมในการป้องกันมิให้เด็กและเยาวชนกระทำการความผิด

จากปัญหาดังกล่าว การแก้ไขการกระทำการความผิดของเด็กและเยาวชน ผู้มีหน้าที่จะต้องแก้ไขให้ถูกจุด นั่นคือ ควรจะได้มีการวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่เด็กและเยาวชนนั้นกระทำการความผิดว่ามาจากสาเหตุใด แล้วแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ แม้ในปัจจุบันหน่วยงานทุกภาคส่วนในสังคมทั้งภาครัฐและภาคเอกชนพยายามหาวิธีการแก้ไข เด็กและเยาวชนที่กระทำการความผิดให้กลับตัวเป็นพลเมืองดีของสังคมและเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าวิธีการหนึ่งที่น่าจะนำมาใช้ได้คือ ศิลปะบำบัด (Art Therapy) ที่เป็นกิจกรรม

ที่มุ่งเน้นถึงสมาริของผู้ที่ลูกบำบัด เป็นการใช้ศิลปะเพื่อให้ร่างกายและอารมณ์ดีขึ้น มีการปลดปล่อยและการพัฒนาทางอารมณ์ มีความสงบ มีสมาริ สามารถใช้สติไตร่ตรองก่อนกระทำ จึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะแก้ไข บำบัด พื้นฟูและเยียวยาทางด้านจิตใจและอารมณ์ของเด็กและเยาวชนเพื่อสร้างเป็นกำแพงให้หันทานกับแรงเสียดทานในสิ่งที่ไม่ดีในสังคมได้ในระดับหนึ่ง

แนวความคิดเกี่ยวกับศิลปะบำบัด (Art Therapy)

ศิลปะบำบัด เป็นวิธีการตามความคิดในแนวมนุษยปรัชญา (Anthroposophy) ซึ่งเป็นแนวทางการแพร่หลายในระดับสากล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในประเทศแถบวีปุโรป ดร.รูดอล์ฟ ส్泰เนอร์ (Dr.Rudolf Steiner) นักปรัชญาชาวเยอรมันผู้ที่ริเริ่มน้ำศิลปะมาใช้ในการพัฒนาสภาวะทางด้านจิตใจของมนุษย์ เชื่อว่าการลงมือทำกิจกรรมหรืองานทางด้านศิลปะจะช่วยพัฒนาความเข้มแข็งทางด้านจิตใจและความคิดริเริ่มองมนุษย์ได้ไม่ว่าบุคคลเหล่านั้นจะมีการศึกษาเพียงใดหรือถูกอบรมมาอย่างไร หากได้ใช้จินตนาการหรือความคิดริเริ่มองตนแล้วศิลปะจะมีส่วนทำให้บุคคลเหล่านั้นมีความมั่นคงทางจิตใจ มีความอ่อนโยนและมีทัศนคติที่ดีในการใช้ชีวิตโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่ต้องออกจากโรงเรียนตั้งแต่อายุยังน้อยหรือมีพื้นฐานที่แตกแยก ใช้ชีวิตวนเวียนอยู่กับเพื่อนที่ซักจุ่งไปในทางที่ผิดและมักจะทำความผิดอยู่เนื่องๆ ศิลปะจะช่วยสอนเด็กและเยาวชนเหล่านี้ให้เข้าใจได้ว่า ชีวิตไม่ได้มีแต่สีดำกับสีขาว พวกราไม่ใช่เหี้ยของความผิดพลาด เขายังจำต้องยอมรับสภาพอันเลวร้ายจากการขาดโอกาสเหล่านั้น แต่กลับเป็นความท้าทายที่เขาจะสามารถติดเชิดชีวิตได้ด้วยตัวเอง เมื่อต้องประสบปัญหาใด เขายังเรียนรู้ได้ว่าการแก้ปัญหาไม่ได้มีเพียงหนทางเดียว เขายังสามารถแก้ปัญหานั้นได้หลากหลายวิธีหากใช้ความคิด ศิลปะในแนวมนุษยปรัชญาถูกนำมาใช้ในการศึกษาในโรงเรียนแนววอลคอร์ฟตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงมัธยมปลาย ทั้งนำไปใช้ในการศึกษาสำหรับเด็กพิเศษ การศึกษาสำหรับพื้นฟู แก้ไข เยียวยาเด็กกระทำความผิดและเด็กดิจิตาล การรักษาผู้ป่วยโรคต่างๆ ในโรงพยาบาลและคลินิกทั้งยังนำไปใช้ในการแก้ไขความขัดแย้งในองค์กร ศิลปะแต่ละประเภทสามารถกระตุ้นให้เกิดลักษณะที่พึงประสงค์ เช่น ความคิดสร้างสรรค์ ความรัก ความเอาใจใส่ต่อผู้อื่น ความอดทน ความมีสมาริจจ่อ ความยืดหยุ่น การทำงานร่วมกับผู้อื่น ความสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคม ได้อย่างมีความสุข ขณะเดียวกันศิลปะสามารถนำไปใช้กับบุคคลที่ชีวิตขาด

สมคุลได้ด้วย กล่าวคือ สามารถจัดลักษณะอันไม่พึงประสงค์ เช่น ความก้าวกระโดด ความเครียด การหมกมุนอยู่กับตัวเอง การเอาแต่ใจตนเอง

หลักของศิลปะบำบัดในแนวทางมนุษย์ปัจจุบัน มองศิลปะเป็นทั้งการแสดงออก (Expression) และความประทับใจ (Impression) ดังนั้น หลักการประการหนึ่งในการบำบัด โดยใช้ศิลปะจึงเป็นการกระทำจากภายนอกร่างกายเข้าไปผลอมรวมสู่ภายใน เพื่อสร้างสมคุลหรือข้อความติดขัด การถูกกดดันภายในให้หลุดหรือคลายออกโดยการคำนึงอย่างยิ่งข่าวด้วงว่า ศิลปะไม่ได้เป็นเพียงแค่สื่อ (Vehicle) แต่เป็นยาขนาดเล็ก (Medicine) ที่ช่วยปรับสมคุลขององค์ประกอบต่างๆ และเป็นการเยียวยาอย่างเป็นองค์รวม ทั้งความคิด ความสุข และเจดจานของผู้ถูกบำบัด

ทฤษฎีหนึ่งที่เป็นที่ยอมรับกันคือมนุษย์ทุกคนต้องการมีผลงานอย่างหนึ่งอย่างใดให้เป็นที่ยอมรับจากคนในสังคม ต้องการการยกย่องเชิดชูจากสังคม โดยนายแพทย์ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เรขา³ ได้กล่าวในประเด็นนี้ไว้เช่นเดียวกันว่า เด็กที่มีความต้องการสิทธิ เสรีภาพ ที่จะแสดงออกซึ่งความต้องการของเขาอย่างมีความสุข พากษาต้องการโอกาสที่จะพัฒนาศักยภาพของตัวเขาเองในด้าน การเรียน การเล่นและการแสดงออกต่างๆ โดยศิลปะสามารถช่วยเพิ่มองค์ประกอบต่างๆ ของความคิดสร้างสรรค์ของบุคคลใน 4 ส่วน คือ

1) ความคิดริเริ่ม (Originality) ช่วยให้มีความคิดแปลกใหม่ เกิดการนำความรู้เดิมมาคิดด้วยและประยุกต์ให้เกิดเป็นสิ่งใหม่

2) ความคล่องแคล่ว (Fluency) ช่วยให้มีความคิดที่ไม่ซ้ำในเรื่องเดียวกัน ไม่หมกมุน คิดวิวน สามารถคิดได้รวดเร็ว นำมาซึ่งการพูดที่คล่องแคล่วและการกระทำที่รวดเร็ว

3) การยืดหยุ่น (Flexibility) ช่วยให้คิดได้หลากหลายมุมมอง ไม่ซ้ำรูปแบบหรือกรอบคิดแบบเดิม ไม่ยึดติด สามารถเห็นประโยชน์ของสิ่งของอย่างหนึ่งว่ามีอะไรบ้าง ได้หลายอย่าง

4) ความละเอียดลออ (Elaboration) ช่วยให้มีความพิถีพิถันในการตกแต่งรายละเอียด ช่างสังเกตในสิ่งที่ค่อนอื่นไม่เห็นหรือมองข้าม

³ ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เรขา, ศิลปะบำบัด (Art Therapy) (มปท: ศูนย์วิชาการແບປ່ງໂຮມ, 2549), หน้า 2.

ประเภทของศิลปะบำบัด

กิจกรรมศิลปะบำบัดที่มีการนำมาใช้เพื่อแก้ไข บำบัด พื้นฟู และเยียวยาเด็กและเยาวชนนั้น มีหลายประการ ซึ่งการจะใช้กิจกรรมประเภทใดกับเด็กและเยาวชนคนใดก็ขึ้นกับพฤติกรรมและความสนใจของเด็กแต่ละคน โดยสามารถแยกพิจารณาศิลปะบำบัดในแต่ละประเภทได้ดังนี้⁴

1. สถาปัตยกรรม (Architecture) การได้ร่วมกันออกแบบสร้างบ้าน โดยใช้วัสดุ จริงที่สามารถหาได้ตามธรรมชาติในท้องถิ่น กิจกรรมนี้จะทำให้เด็กและเยาวชนมีประสบการณ์ในการก่อสร้าง ได้ใช้ความคิดที่เป็นจริง รู้จักน้ำหนักของวัสดุ ซึ่งการสร้างบ้านเป็นกระบวนการที่ทำให้เด็กและเยาวชนมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเลือกใช้วัสดุในการสร้างบ้านให้มีความแข็งแรง มีส่วนเสริมสร้างให้ร่างกายมั่นคงยั่งยืน สิ่งแวดล้อมที่มีความสะอาดกลมกลืนเหมือนดังว่า บ้านก็มีชีวิต เช่นเดียวกับมนุษย์ที่มีความรู้สึกที่ดีและต้องการอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมและสังคมที่ดีมีคุณภาพ

2. ประติมากรรม ศิลปะการปั้น (Sculpture) การแกะสลัก (Engraving) ไม่ว่าจะเป็นการสลักก้อนหิน การแกะสลักไม้ โลหะ การปั้นดิน ฯลฯ งานประติมากรรมมีความเชื่อมโยงกับพลังชีวิตและความรู้สึก การทำงานปั้นต้องใช้พลังในตัวเองในการปั้นแต่งต่อๆ กัน ให้มีลักษณะที่มีความน่ารักน่าเอ็นดู ให้เกิดรูปทรงธรรมชาติของก้อนหิน หินงอก หินซ้อน ที่สวยงาม ขณะที่มีการทำงานประติมากรรมจึงเป็นการกระตุ้นพลังชีวิตให้ปั้นแต่งร่างกายให้มีความเข้มแข็งขึ้น ขณะเดียวกันวิธีการสร้างรูปทรงที่กลมกลืนกันก็เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่เยียวยาทางจิตใจไปพร้อมด้วย

3. จิตรกรรม (Drawing Painting) การวาดรูปและระบายสี เป็นการแสดงออกถึงอารมณ์ ความรู้สึกอย่างแท้จริง ซึ่งกิจกรรมนี้จะสามารถถ่ายทอดจิตใจของผู้วาดได้เป็น

⁴ กรกันยา สุวรรณพานิช, จุติพร ทัพเจริญ, อุไร บุญนาเสถียร, ศิลปะบำบัดเพื่อเด็กและเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคิดของศาล, สรุปผลการดำเนินงาน ศาลจังหวัดปทุมธานีแผนกคดีเยาวชนและครอบครัว (พ.ศ. 2549 – พ.ศ. 2551), หน้า 156-157.

อย่างดี โดยสีแต่ละสีที่ผู้ว่าด้วยการวิเคราะห์ความหมาย มีพลังบำบัดที่แตกต่างกัน เมื่อได้รับสายสีที่มีความสัญลักษณ์จะเป็นการเยียวยาจิตใจของผู้ว่าด้วยทางหนึ่ง

4. ดนตรีและการร้องเพลง (Musical) คนคริมมีผลต่อสุขภาพของบุคคลทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและจิตวิญญาณ โดยเฉพาะความเร็วของจังหวะเสียงคนตรี (Tempo) มีผลต่อร่างกายทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของจังหวะของร่างกาย เช่น การเต้นของหัวใจ การหายใจ รวมถึงการทำงานของถ้าเนื้อและอารมณ์ของบุคคล นอกจากนี้คนตรียังทำให้ภูมิคุ้มกันทางของร่างกายเพิ่มขึ้น ลดพฤติกรรมกระวนกระวาย ส่งเสริมการรับรู้ วัน เวลา และสถานที่ ลดความกังวล ลดปวด ลดความเครียด ลดอาการซึมเศร้า ช่วยเบี่ยงเบนความสนใจและเกิดความสงบ เนื้อเพลง จังหวะ ทำนอง เพลง ระดับเสียงสูงต่ำ การประสานเสียง จะสร้างภาระความรู้สึกที่แตกต่างกัน การได้เล่นคนตรีและร้องเพลง รวมทั้งฟังคนตรีที่เหมาะสม จะนำมาซึ่งความผ่อนคลาย ลดความวิตกกังวล ความเบิกบานใจ การมองโลกในแง่ดี ความสงบและสมานธิ การร้องเพลงประสานเสียงและการเล่นคนตรีเป็นวงกว้าง ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การได้แต่งเพลงเองเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ด้วย

5. กวีนิพนธ์ (Poetry) ศิลปะการใช้เสียงและละคร (Speech & Drama) การได้อ่านทำนองเสนาะ ภาษา กลอน การท่องบทสำคัญ โดยเปลี่ยนเสียงอย่างถูกต้อง การที่เด็กและเยาวชนสามารถสื่อสารได้อย่างชัดเจนตรงกับความรู้สึก สามารถแต่งบทกวีได้ถือเป็นการพัฒนาสติปัญญา ศิลปะการเปลี่ยนเสียงได้ถูกต้อง นำไปใช้ในการแสดงละคร ใน การสัมนาบทบาทตัวละครต้องออกจากความรู้สึกของตัวเองและรู้สึกไปกับบทบาทที่ได้รับ การเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้สะท้อนความรู้สึก ความยากลำบากของการแสดงบทบาทต่างๆ ทำให้เด็กและเยาวชนได้พัฒนาและเปลี่ยนแปลงตนเองในทางที่ดีขึ้น นอกจากนี้เด็กและเยาวชนยังสามารถนำความสามารถด้านจัดทำจากและการตัดเย็บเสื้อผ้ามาใช้ด้วย

6. ศิลปะการเคลื่อนไหว (Eurhythmmy) การเคลื่อนไหวตามเสียงพูดในภาษาและการเคลื่อนไหวตามเสียงคนตรี จะปรากฏผลในการสร้างความกลมกลืนให้ทั้งร่างกายและจิตใจ ขณะเคลื่อนไหวจิตจะมีความรู้สึกเป็นอิสระ การเคลื่อนไหวประกอบเสียงจะช่วยสร้างความสมดุลในการทรงตัว ปรับโครงสร้างทางกายภาพ เสริมสร้างพลังชีวิต รวมทั้ง

สุขภาพกายและใจ มีบุคลิกภาพส่ง่่างงาม ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทัศนคติและมีมนุษย์ในเชิงบวก (Positive Thinking)

7. ศิลปะในการดำรงชีวิตในสังคม ได้อย่างปกติ ซึ่งจะเป็นผลจากการฝึกปฏิบัติในศิลปะทั้ง 6 ประเภท ข้างต้น เด็กและเยาวชนสามารถนำความรู้และทักษะในการทำกิจกรรมมาปรับใช้สำหรับการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ได้อย่างปกติสุข โดยเด็กและเยาวชนจะมีศิลปะในการใช้ชีวิต ได้ดีขึ้น

จากประเภทของศิลปะบำบัดที่มีอยู่หกประเภทนี้ นักบำบัดจะเป็นผู้คนหาสิ่งที่อยู่ภายในจิตใจของเด็กและเยาวชนแต่ละคน ซึ่งมีอยู่แตกต่างกัน โดยนักบำบัดมีหน้าที่ต้องพยายามปรับปรุงแนวความคิดของเด็กและเยาวชนที่เสียสมดุลให้เกิดความสมดุลก่อน โดยนักบำบัดจะใช้ศิลปะบำบัดทุกประเภทกับเด็กและเยาวชนที่ถือว่าเป็นผู้เสียสมดุลก่อน จากนั้นจึงค่อยแยกเด็กและเยาวชนออกมาทำกิจกรรมของศิลปะบำบัดแต่ละประเภท ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถและความสนใจของเด็กและเยาวชนที่แสดงจุดเด่นของตนเองออกมานำการทำการทำกิจกรรมในประเภทนั้นๆ

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้ตั้งข้อสังเกตเป็นประการสุดท้ายและนับว่าเป็นประการที่สำคัญ คือการแก้ไข บำบัด พื้นฟู และเยียวยา เด็กและเยาวชนดังกล่าวให้สมดุลซึ่งผลทางให้มีวิธีการหรือวิธีปฏิบัติที่ดีอย่างเดียวไม่ ผู้ปฏิบัติหรือผู้มีหน้าที่ทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและภาคเอกชนจะต้องร่วมมือร่วมใจกันอย่างจริงใจและจริงจัง ติดตามผลการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่กระทำเพียงครั้งเดียว แล้วเลิกและมิใช่เกิดเหตุการณ์ขึ้นมาแล้วค่อยคิดกระทำ ดังภัยคุกคามที่ว่า “วัวหายแล้วต้องคอก” หากทุกคนในสังคมช่วยกันระหว่างหน้ากากว่าปัญหาของเด็กและเยาวชนเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาสังคมซึ่งเป็นภาระของคนทุกคนแล้ว การแก้ไข บำบัด พื้นฟู และเยียวยา เด็กและเยาวชนก็จะสมดุลซึ่งผล เด็กและเยาวชนเหล่านี้ก็จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ เป็นกำลังหลักในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติสืบไป